

บทที่ ๓

สภาพและปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวปราสาทหินวัดภู แขวงจำปาสัก สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประเทศลาว

๓.๑ ความเป็นมาของปราสาทหินวัดภู

ปราสาทวัดภู (WAT PHOU) เป็นโบราณสถานในอารยธรรมเขมรที่ตั้งอยู่ในดินแดนประเทศลาวตอนใต้ ส่วนที่เป็นแขวงจำปาสักในปัจจุบัน ถือได้ว่าเป็นปราสาทเขมรที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศลาว โบราณสถานแห่งนี้มีประวัติย้อนไปได้ไกลถึงยุคแรกเริ่มก่อตั้งอาณาจักรกัมพูชาโบราณ และคงความสำคัญสืบมาในคตินิยมของชาวลาวอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ปราสาทวัดภูจึงได้รับการรับรองขึ้นทะเบียนจาก UNESCO ให้เป็น “มรดกโลก” ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕^๑

ปราสาทวัดภูตั้งอยู่บริเวณเชิงภูเขาสูงใหญ่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง ทางตอนใต้ของเมืองจำปาสัก ห่างจากเมืองปากเซไปประมาณ ๔๒ กิโลเมตร ภูเขาซึ่งเป็นที่ตั้งของปราสาทวัดภูแห่งนี้ ชาวลาวนิยมเรียกชื่อว่า “ภูเกล้า” สื่อความหมายถึงความเคารพประดุจยกไว้เหนือเศียรเกล้า ตัวปราสาทวัดภูหันหน้าไปทางทิศตะวันออก และวางแผนผังเป็นแนวยาวตามลักษณะของปราสาทเขมรที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เป็นภูเขา อาจเทียบเคียงได้กับปราสาทเขาพระวิหาร ที่มีแผนผังคล้ายคลึงกัน บริเวณใกล้เคียงที่ตั้งของปราสาทวัดภูเคยมีเมืองโบราณแห่งหนึ่งชื่อว่า “เสตถะปุระ” (เศรษฐปุระ) ซึ่งเป็นเมืองโบราณในอารยธรรมกัมพูชายุคก่อนเมืองพระนคร ราวๆ ช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๒ (ยุคสมัยเก่าแก่ก่อนที่กัมพูชาจะลงไปตั้งราชธานีที่บริเวณพื้นที่ที่เป็นปราสาทนครวัด) มีการค้นพบจารึกของกษัตริย์พระนามว่า “เทวนิกะ” ในพื้นที่แถบนี้ซึ่งพระองค์อาจจะเป็นผู้ริเริ่มสร้างปราสาทวัดภูก็เป็นได้ (แต่ยังไม่มีหลักฐานอื่นใดเชื่อมโยงกษัตริย์องค์นี้กับปราสาทวัดภู) หลักฐานที่สำคัญที่น่าจะกล่าวถึงบริเวณปราสาทวัดภูในสมัยโบราณ คือจดหมายเหตุของจีนสมัยราชวงศ์สุย กล่าวว่า “อาณาจักรโบราณนามว่า เจนละ ตั้งอยู่แถบภูเขาสูง ที่เมืองหลวงของเจนละจะมีภูเขาศักดิ์สิทธิ์ชื่อว่า ลิงเจียโปโป เป็นที่สถิตของเทพเจ้านามว่า โพโตลิ สถานที่นี้มีทหาร ๑,๐๐๐ นายดูแลรักษา ซึ่งทุกปีกษัตริย์แห่งเจนละจะเสด็จมาที่ภูเขานี้ เพื่อบวงสรวงสังเวยเทพโพโตลิด้วยการบูชาธัญญาหาร” นักวิชาการชาวฝรั่งเศสตีความจดหมายเหตุจีนว่า เจนละเป็นอาณาจักรสำคัญในประวัติศาสตร์กัมพูชายุคก่อนเมืองพระนคร โดยมีพื้นที่ครอบคลุมแถบตอนเหนือของกัมพูชา ทางใต้ของลาวรวมถึงภาค

^๑ อาจารย์ธนภฤต ลอสุวรรณ, “ปราสาทวัดภู มรดกโลกแห่งแขวงจำปาสัก”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [https://th.wikipedia.org/wiki/._\[๙_มกราคม_๒๕๖๑\].](https://th.wikipedia.org/wiki/._[๙_มกราคม_๒๕๖๑].)

อีสานของไทย ศูนย์กลางราชธานีของอาณาจักรเจนละน่าจะอยู่แถบเมืองโบราณเศรษฐปุระในแขวงจำปาสัก ประเทศลาว ด้วยเหตุที่บริเวณนี้เป็นที่ตั้งของภูเกล้า ซึ่งน่าจะตรงกับภูเขา “ลิงเจียโปโป” ที่ชาวจีนกล่าวถึง นักวิชาการชาวฝรั่งเศสตีความต่อว่า คำว่า “ลิงเจียโปโป” น่าจะเป็นการออกเสียงของชาวจีนที่พยายามกล่าวคำว่า “ลิงคปารวตา” (ลิงคบรรพต) ซึ่งเป็นนามภูเขาศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าเป็นภูเกล้าในปัจจุบัน และชื่อเทพเจ้า “โพโตลิ” ก็น่าจะตรงกับภาษาสันสกฤตว่า “ภัทเรศวร” ซึ่งเป็นชื่อของศิวลึงค์ที่ประดิษฐานที่ปราสาทวัดภูแห่งนี้อีกด้วย ดังนั้นปราสาทวัดภูจึงน่าจะสร้างขึ้นและได้รับการเคารพบูชาเป็นพิเศษมาตั้งแต่ช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๒ แล้ว ภายหลังจากพระเจ้ามเหนทรวรมัน (เจ้าชายจิตรเสน) ทรงย้ายราชธานีจากบริเวณแถบนี้ลงไปยังเขตจังหวัดกำแพงมในประเทศกัมพูชา ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นต้นมา จนกระทั่งถึงช่วงเวลาที่กัมพูชาตั้งเมืองพระนคร (ยโสธรปุระ) เป็นราชธานีถาวร ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๘ ปราสาทวัดภูก็ไม่ได้ถูกทอดทิ้งหรือลดความสำคัญลงเลย กษัตริย์แห่งอาณาจักรกัมพูชาโบราณในแต่ละช่วงสมัยยังคงเคารพนับถือศาสนสถานแห่งนี้ และทำนุบำรุงไว้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากรูปแบบศิลปกรรมของตัวปราสาทวัดภู ที่เป็นปราสาทหินศิลปะเขมรแบบที่คาบเกี่ยวระหว่างแบบบาปวน (Baphoun) และแบบนครวัด (Angkor Wat)^๒

ภายหลังการล่มสลายของอาณาจักรกัมพูชาโบราณ พื้นที่แถบนี้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรลาวล้านช้าง โดยเมืองจำปาสักได้เป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งของล้านช้าง เมื่อเจ้าราชครูโพนสะเม็ก พระภิกษุระดับมหาเถรชั้นผู้ใหญ่ เดินทางมาจากนครเวียงจันทน์มาตั้งเมืองจำปาสักเป็นเมืองหลวงฝ่ายใต้ ราวๆพุทธศตวรรษที่ ๒๓ (ตรงกับสมัยอยุธยาตอนปลาย) ปราสาทวัดภูภายใต้วัฒนธรรมลาวก็ถูกปรับเปลี่ยนจากการเป็นเทวสถานของศาสนาฮินดู มาเป็นวัดในพุทธศาสนา และชื่อเรียกว่า “วัดภู” ก็คงเกิดขึ้นจากชาวลาวแถบนี้ที่เคารพปราสาทแห่งนี้ในฐานะพระอารามในพุทธศาสนา จนกระทั่งถึงปัจจุบันปราสาทวัดภู มีแผนผังตามแนวแกนตะวันออกตะวันตก จากพื้นราบตัดขึ้นไปตามเชิงภูจนถึงลานตระพักชั้นบนสุดมีความสูง ๖๐๗ เมตรจากระดับน้ำทะเล หากเดินจากจุดเริ่มต้นด้านหน้าปราสาททางทิศตะวันออก สิ่งแรกที่พบ คือ “บาราย” สระน้ำขนาดใหญ่มีขอบสระก่อด้วยหินทราย กว้าง ๒๐๐ เมตร ยาว ๖๐๐ เมตร เชื่อว่าเป็นสระน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้น้ำสำหรับประกอบพิธีกรรมต่างๆ ชาวลาวนิยมเรียกว่า “หนองสระ” สมัยก่อนเคยมีศาลารับเสด็จเจ้ามหาชีวิต (กษัตริย์ลาว) บนฐานหินเดิม สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ ปัจจุบันถูกรื้อถอนออกไปแล้ว

จากนั้น จะเป็นทางเดินขึ้นยาว ระยะทาง ๒๘๐ เมตร ปูพื้นด้วยหินทราย ขอบทางเดินตั้งเสาหินรูปดอกบัวทั้งสองข้าง เรียกว่า “เสานางเรียง” ซึ่งเป็นเสาหินที่ใช้ปักกำหนดขอบเขตทางเดินว่า

^๒ เวียงแก้ว สุกสวัสดิ์ และ มาริแอนสันโตนี, การค้นคว้าโบราณคดีอยู่ภูมิลานวัดภูจำปาสัก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กองทุนจากกระทรวงการต่างประเทศ และพัฒนาการสากลของประเทศฝรั่งเศส, ๒๐๑๕), หน้า ๑๖-๒๒.

พื้นที่ระหว่างช่วงเสาไม้สูงจนไว้นเฉพาะขบวนเสด็จของกษัตริย์และชนชั้นสูงเท่านั้น (ลักษณะคล้ายทางเดินที่ปราสาทพนมรุ้ง) ทางเดินดังกล่าวมีไปจนถึงลานชั้นที่ ๑ คือที่ตั้งของอาคารแผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ๒ หลัง ขนาบข้างทางเดินซ้ายขวา อาคารดังกล่าวก่อด้วยหินทราย สลับกับอิฐและศิลาแลงบางส่วน แต่มีการแกะสลักลวดลายสวยงามที่บริเวณหน้าบันและทับหลังของตัวอาคารด้วยสันนิษฐานว่าอาคาร ๒ หลังนี้ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรืออาจเป็นพลับพลาของกษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ยามที่เสด็จมาบูชาเทวสถานแห่งนี้ ชาวลาวในปัจจุบันเชื่อตามคติท้องถิ่นว่าที่แบ่งเป็นอาคาร ๒ หลังเพราะเป็นที่พำนักของฝ่ายผู้ชายและฝ่ายผู้หญิง จึงเรียกชื่อว่า “โรงท้าว” และ “โรงนาง” จุดที่น่าสนใจของโรงท้าวโรงนางก็คือ ภาพสลักลวดลายหน้าบันและทับหลังที่สวยงาม โดยเฉพาะหน้าบันรูป “อุมาเมศวร” ถัดจากโรงท้าวโรงนาง เป็นทางเดินปูด้วยแผ่นหินทรายยาวตรงไปสู่บันไดขั้นแรก ที่จะขึ้นไปยังตัวปราสาทประธาน ส่วนด้านใต้ของทางเดินนี้มีปราสาทอีกหลังหนึ่งที่ชาวลาวเรียกว่า “โรงจั่วสุพะลาด” (อุศุกราช) ซึ่งเป็นชื่อพระโคที่เป็นพาหนะของพระศิวะ (จริงๆ แล้วอาคารนี้อาจจะเป็น “บรรณาลัย” ที่เก็บคัมภีร์ต่างๆ สำหรับเทวสถาน) ถ้าสังเกตให้ดีจะมีเส้นทางโบราณออกจากบริเวณใกล้ๆ อาคารนี้ตรงไปทางทิศใต้ ผ่านบ้านธาตุ มุ่งตรงไปยังเมืองพระนคร (Angkor) ราชธานีโบราณของกัมพูชาอันเป็นที่ตั้งของนครวัดในปัจจุบันอีกด้วย จากนั้นเป็นบันไดหินขึ้นสู่ปราสาท บางช่วงมีกองอิฐของปราสาทเก่า และชั้นกำแพงหิน ๗ ป้องกันดินทรุดเป็นระยะๆ ต่อไปจุดเด่นของบันไดทางขึ้นช่วงแรกนี้คือต้นลำทมขนาดใหญ่แผ่กิ่งก้านสวยงาม ชาวลาวถือว่าลำทมเป็นดอกไม้ประจำชาติ นิยมเรียกว่า “จำปา” เหนือบันไดนี้จะมีร่องรอยของ “โคปุระ” หรือซุ้มประตูซึ่งพังไปแล้วเช่นกัน มีส่วนเหลือให้เห็นคือ รูปสลักทวารบาล หรือผู้รักษาประตูด้านทิศเหนือ ในสภาพมือขวากุมไม้เท้า มือซ้ายแนบหน้าอก เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อผู้ผ่านขึ้นไปยังปราสาทเบื้องบน แต่ชาวลาวกลับตีความว่าเป็นรูปสลักของ “พระยากำมะทา” ผู้ควบคุมการก่อสร้างปราสาทวัดภู กำลังทูลบอกตนเองด้วยเสียใจที่การก่อสร้างปราสาทวัดภู เสร็จทีหลังการก่อสร้างพระธาตุพนม ถัดจากบันไดนี้ขึ้นไป เป็นทางเดินยาวที่ปูด้วยแผ่นหินทราย ที่มีความชันตามแนวลาดของภูเขา นำไปสู่ บันไดขั้นถัดไปได้เชื่อมต่อขึ้นสู่ระเบียงตระพักบนชั้นสูงสุด ที่หน้าบันไดนี้จะมีร่องรอยของ “สะพานนาคราช” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สะพานสายรุ้งหรือทางเชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับสวรรค์ตามคติเขมร เมื่อเดินขึ้นบันไดไปจนถึงชั้นบนสุดก็จะเป็นที่ตั้งของปราสาทหลังประธาน หัวใจสำคัญของเทวสถานปราสาทวัดภูแห่งนี้ ตัวปราสาทประธานของปราสาทวัดภู แบ่งพื้นที่เป็น ๒ ส่วน คืออาคารหินทรายส่วนหน้าเรียกว่า “มณฑป” สร้างขึ้นราวๆ ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๗ มณฑปนี้จะมีจุดเด่นตรงที่ มีการสลักภาพเล่าเรื่องและภาพบุคคลต่างๆ ตามความนิยมในศิลปะเขมรมากมายทั้งที่ตัวผนังปราสาท หน้าบันและทับหลัง ตัวอย่างภาพสลักที่อยู่ที่นี่ ได้แก่ ทวารบาล และ นางอัปสร พระศิวะท่ามกลางฤๅษี มหาเทพยารามายณะ พระกฤษณะปราบนาคาคาลียะ พระกฤษณะปราบพระยาหงส์ การกวนน้ำอมฤต ณ เกษียรสมุทร

พระนารายณ์ทรงสุบรรณ พระนารายณ์บรรทมสินธุ์ พระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ^๓ ด้านในสุดของมณฑปเป็นห้องที่ประดิษฐานพระพุทธรูปที่ชาวลาวสร้างขึ้นในสมัยหลัง ช่วงที่มีการปรับเปลี่ยนตัวปราสาทวัดภูจากเทวสถานของศาสนาฮินดูของเขมร มาเป็นวัดพุทธศาสนาแบบลาว

ด้านหลังมณฑปเป็นอาคารก่ออิฐแบบโบราณ ซึ่งก็คือ “ปราสาทประธาน” นั่นเอง ในอดีตปราสาทอิฐหลังนี้เคยเป็นที่ประดิษฐานศิวลึงค์ “ภัทเรศวร” ที่กษัตริย์กัมพูชาเคารพนับถือมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรเจนละ แต่ปัจจุบันไม่มีศิวลึงค์อยู่ในห้องนี้แล้วหน้าผาเพิงหินด้านหลังปราสาทประธานของวัดภู จะมีน้ำไหลซึมออกมาตลอดทั้งปี ชาวลาวเรียกว่า “น้ำเที่ยง” ซึ่งถือว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ไหลมาจากยอดภูเกล้า “ลิงคบรรพต” เปรียบประดุจไหลมาจากศิวลึงค์แห่งพระศิวะบนเขาไกรลาส จึงถือว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่หากได้ประพรมหรือดื่มกินแล้วจะเกิดสวัสดิมงคลด้วยพรแห่งพระเป็นเจ้า

หากเดินออกจากปราสาทประธานไปยังโขดหินด้านหลังทางทิศเหนือ จะพบรูปแกะสลักนูนสูงของ “ตรีมูรติ” หรือรูปเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ ๓ องค์แห่งศาสนาฮินดู มีพระศิวะ ๕ เศียรอยู่กลาง (เรียกว่า พระสหาศิวะ) พระพรหมอยู่ด้านขวา ส่วนพระนารายณ์อยู่ด้านซ้าย การที่สลักรูปพระศิวะไว้ตรงกลางสำคัญที่สุด บ่งบอกว่าปราสาทวัดภูเป็นเทวสถานใน “ศาสนาฮินดูลัทธิไศวนิกาย” คือศาสนาฮินดูที่นับถือพระศิวะเป็นใหญ่เหนือเทพเจ้าทั้งปวงนั่นเอง

หากเดินเลยต่อไปอีกไม่ไกล ก็จะพบกับกลุ่มหินแกะสลักรูปสัตว์ต่างๆ ทั้งรูปช้าง รูปงู และรูปจระเข้ ซึ่งเป็นร่องรอยคติความเชื่อท้องถิ่นก่อนจะนับถือพุทธศาสนา สัตว์เหล่านี้ได้รับการตีความว่าเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ที่น่าสนใจคือรูปสลักจระเข้ที่แกะเป็นร่องลึกคล้ายมนุษย์ ซึ่งนักวิชาการบางท่านเชื่อว่า นี่อาจเป็นร่องรอยของการ “บูชายัญ” มนุษย์ตามที่ระบุไว้ในจดหมายเหตุจีนก็เป็นได้^๔ จะได้กล่าวถึงบริบทพื้นที่สภาพ และปัญหาของปราสาทหินวัดภูดังรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๑.๑ บริบทพื้นที่

กลุ่มสถานโบราณวัดภู ตั้งอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ทางตอนใต้ของลาวในดินแดนของแขวงจำปาสัก ห่างจากปากเขลงไปทางทิศใต้ประมาณ ๔๐ กิโลเมตร และห่างจากน้ำตกครพระเพรงไปทางทิศเหนือ ไปทางทิศเหนือ ประมาณ ๑๒๐ กิโลเมตร ซึ่งเป็นเขตหมายชายแดนระหว่างลาว และกัมพูชา กลุ่มสถานโบราณดังกล่าวนี้ ประกอบด้วยกลุ่มอาคารทางศาสนาฮินดู สร้างแบบศิลปะขอมโบราณ (ยุคนครวัด) และนครแห่งหนึ่งซึ่งล้อมด้วยกำแพง ๒ ชั้น ยุคก่อนนครวัด (ประมาณ ศตวรรษ ๖-๗

^๓ อาจารย์ธนภุต ลอสุวรรณ, “ปราสาทวัดภู มรดกโลกแห่งแขวงจำปาสัก”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://dputhp.wordpress.com/2014/07/23/km09>, [๙ มกราคม ๒๕๖๑].

^๔ เรื่องเดียวกัน, แหล่งที่มา : <https://dputhp.wordpress.com/2014/07/23/km09-ปราสาทวัดภู-มรดกโลกแห่งแขวงจำปาสัก>, [๙ มกราคม ๒๕๖๑].

แห่ง ค.ศ.) บรรดาเรื่องราวหลักฐานแห่งโครงสร้างแผนผังเมืองดังกล่าวนี้ ยังคงปรากฏให้เห็นจนถึงทุกวันนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จะสามารถสังเกตเห็นอย่างชัดเจน จากภาพถ่ายทางอากาศ

๑. ที่ตั้งของปราสาทหินวัดภู

ปราสาทวัดภูตั้งอยู่บริเวณเชิงภูเขาสูงใหญ่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง ทางตอนใต้ของเมืองจำปาสัก ห่างจากเมืองปากเซไปประมาณ ๔๒ กิโลเมตร ภูเขาซึ่งเป็นที่ตั้งของปราสาทวัดภูแห่งนี้ ชาวลาวยานิยมเรียกชื่อว่า “ภูเกล้า” สื่อความหมายถึงความเคารพประดุจยกไว้เหนือเศียรเกล้า ตัวปราสาทวัดภูหันหน้าไปทางทิศตะวันออก และวางแผนผังเป็นแนวยาวตามลักษณะของปราสาทเขมรที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เป็นภูเขา อาจเทียบเคียงได้กับปราสาทเขาพระวิหาร ที่มีแผนผังคล้ายคลึงกัน ซึ่งสอดคล้อง นายอุดมศรี แก้วสักสิต ได้กล่าวไว้ว่ากลุ่มปราสาทหินวัดภู ตั้งอยู่ข้างภูเขาเชื่อมโยงกับภูหง และขึ้นสู่ภูเกล้า (ภูสิงคะประรวะตะ) ที่สูงจากน้ำทะเล ๑๔๑๖ เมตร ซึ่งมีตัวปราสาทเป็นหลัก เช่น วิหาน (เทิงภู) โรงจวนันทิน โรงท้าว โรงนาง หางเสาเส และหนองสะเป็นส่วนประกอบ^๕ ซึ่งสอดคล้องกับนายอำพน แสงพะจัน ที่ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ที่ตั้งของปราสาทวัดภูแห่งนี้ชาวลาวยานิยมเรียกชื่อว่า “ภูเกล้า” สื่อความหมายถึงความเคารพประดุจยกไว้เหนือเศียรเกล้า ตัวปราสาทวัดภูหันหน้าไปทางทิศตะวันออก และวางแผนผังเป็นแนวยาวตามลักษณะของปราสาทเขมรที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เป็นภูเขา อาจเทียบเคียงได้กับปราสาทเขาพระวิหาร ที่มีแผนผังคล้ายคลึงกัน บริเวณใกล้เคียงที่ตั้งของปราสาทวัดภูเคยมีเมืองโบราณแห่งหนึ่งชื่อว่า “เสดทะปุระ” ซึ่งเป็นเมืองโบราณในอารยธรรมกัมพูชายุคก่อน^๖ ซึ่งสอดคล้องกับ นายสุบัน กันหาบัน ที่ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ปราสาทหินวัดภูซึ่งตั้งอยู่เนินเขาห่างจากหน้าดินประมาณ ๙๕ เมตร ทิศเหนือติดกับทุ่งนา และเนินเขา ทิศใต้ติดกับทุ่งนา ทิศตะวันออกติดกับบ้านหนองสา และทิศตะวันตกติดกับภูเขา กลุ่มสถานโบราณดังกล่าวนี้ประกอบด้วยกลุ่มอาคารทางศาสนาหลักธิดินดู สร้างแบบศิลปะขอมโบราณ นครแห่งนี้ ซึ่งล้อมด้วยกำแพง ๒ ชั้น ยุคก่อนนครวัด^๗ ซึ่งสอดคล้องกับ นายสิวิไล กมพะใบ ให้สัมภาษณ์ไว้ว่าปราสาทหินวัดภู ตั้งอยู่ทางภาคใต้ของลาวห่างจากนครหลวงเวียงจันทน์ประมาณ ๕๐๐ กิโลเมตร นอกจากความสูงของเนินเขาแล้ว ด้านล่างยังถูกโอบล้อมด้วยแม่น้ำโขง ทำให้อากาศเย็นตลอดปี อาณาเขตของปราสาทหินวัดภู เริ่มต้นจากริมฝั่งแม่น้ำ โดยมีบันไดทางขึ้นลดหลั่นกันขึ้นมา ๓ ชั้น จนถึงองค์ประธานของปราสาทซึ่งอยู่บนสุด นอกเขตวัดมีบารายขนาดใหญ่ เมื่อเข้าไปในบริเวณวัด จะเห็นซากวังที่พระราชวงศ์สายจำปาสักให้สร้างขึ้น ถัดมามี

^๕ สัมภาษณ์ นายอุดมศรี แก้วสักสิต, หัวหน้าห้องการ มรดกโลกวัดภูจำปาสัก บ้านทางคบ เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๖ สัมภาษณ์ นายอำพน แสงพะจัน, รองหัวหน้าห้องการ มรดกโลกวัดภูจำปาสัก บ้านวัดท่ง เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๗ สัมภาษณ์ นายสุบัน กันหาบัน, หัวหน้าแผนกพิพิธภัณฑ์ศาสตร์ บ้านทางแบ่ง เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

บันไดทางขึ้นขั้นที่ตัดในแนวตะวันออก-ตะวันตก ทอดผ่านสระน้ำทรงสี่เหลี่ยม ๒ แห่ง ชั้นกลางมี
 ปรารงค์ ๒ หลังคาบ เหนือโคปุระหรือประตูทางเข้าทั้งสองเป็นทับหลังแกะสลักภาพนูนต่ำเล่า
 เรื่องราวในศาสนาฮินดู จากลักษณะอันโดดเด่นของปราสาทหินวัดภูและสิ่งก่อสร้างใกล้เคียงทำให้
 ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกแห่งที่สองของประเทศลาว^๘ ซึ่งสอดคล้องกับนายอุ่นหล้า บุปผา
 วงศ์ ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ปราสาทหินวัดภู ว่าเป็นสถานที่เมืองมรดกโลกแห่งที่ ๒ ของประเทศลาวต่อ
 จากหลวงพระบาง โดยปราสาทหินวัดภูตั้งอยู่บนเนินภูเขาหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าภูควาย หรือ ภูเขา
 ควายห่างจากตัวเมืองไป เชื่อกันว่าปราสาทวัดภูแห่งนี้ เป็นเทวสถานขอมคล้ายกับปราสาทเขาพระ
 วิหาร ปราสาทวัดภูแห่งนี้ ได้สร้างก่อนองค์อังกอร์วัดประเทศเขมร โดยแบ่งเป็นชั้นบันไดตามภูเขาจนถึง
 ปราสาทข้างบน สถานที่ดังกล่าวได้ทำพิธีกรรมเช่นไหว้ต่อเทพเจ้าฮินดูชนบทรณนิยม ฮิตครอง
 ประเพณีและกิจกรรมต่างๆ^๙ ซึ่งสอดคล้องกับ นายคำไผ่ แจมสักดา ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ปราสาทหินวัด
 ภูมีจุดใจกลางของพื้นที่ทางวัฒนธรรมในเขตจำปาสัก โดยถือเอาจอมภูเก้าเป็นจุดสูง แล้วขยายออกไป
 ถึงด้านตะวันตกของสายภูเก้า และทิศตะวันออก ของฝั่งแม่น้ำโขงซึ่งประกอบด้วยวัดวาอาราม อ่าง
 เก็บน้ำ แหล่งตัดหิน แหล่งที่ตั้งของชุมชน ถนนโบราณที่เชื่อมต่อไปยังอังกฤษวัด พื้นที่ดังกล่าวไม่
 เพียงแต่เป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ด้านโบราณคดีเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวอย่างอันหนึ่งที่โดดเด่นอยู่ในโลก
 ด้านการก่อสร้าง และการจัดสรรธรรมชาติที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อทางศาสนา^{๑๐} ซึ่งสอดคล้อง
 กับนายแก็ดเตอร์ เทบบุลี ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ปราสาทหินวัดภู ในสมัยโบราณได้ปรับใช้ลักษณะทาง
 กายภาพของพื้นที่ ให้ตอบสนองต่อแนวความคิดทางศาสนา โดยเปรียบให้ยอดภูเก้าที่เรียกว่า ลิงคะ
 ประราวะตะ (Lingaparvata) อันเป็นที่สถิตแห่งองค์ชิวะเทพ ส่วนพื้นที่ทั้งเพียงระหว่างภูเก้า และน้ำ
 โขงอันเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณที่มีการปกครองแบบท้องถิ่นเรียกว่า คูรุแชตเสตา (Kurukshetra)
 ลักษณะภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งนี้ จึงเป็นการแสดงออกให้เห็นภาพการวางผังเมืองที่ตอบสนองต่อ
 จักรวาล และตำนานความเชื่อแห่งศาสนาฮินดู รวมไปถึงการประยุกต์เอาแนวคิดดั้งเดิมของภูมิภาคที่
 เคารพต่อภูเขา และแม่น้ำอีกด้วย^{๑๑} ซึ่งสอดคล้องกับพระอาจารย์ปู่หล้า แสนผาสุก ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า
 ซึ่งมีพื้นที่รวมทั้งบริเวณที่ราบลุ่มจำปาสัก สายภูเกล้า ไปจนถึงพื้นที่ฝั่งตะวันออกแม่น้ำโขงบริเวณอุบ

^๘ สัมภาษณ์ นายสิวิไล กมพะใบ, รองหัวหน้าแขวงคุ้มครองพิทักษ์-พัฒนา บ้านหนองสา เมืองจำปาสัก
 แขวงจำปาสัก, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^๙ สัมภาษณ์ นาย อุ่นหล้า บุปผาวงศ์, นักท่องเที่ยวชาวลาวบ้าน โนนสหว่าง เมืองปากเซ แขวงจำปา
 สัก, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นาย คำไผ่ แจมสักดา, นักท่องเที่ยวชาวลาว บ้านโนนสหว่าง เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก,
 ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายแก็ดเตอร์ เทบบุลี, นักท่องเที่ยวชาวลาว บ้านโนนสหว่าง เมืองปากเซ แขวงจำปา
 สัก, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

มุงห้วยโตะโม๊ะ บริเวณริมห้วยโตะโม๊ะปากแม่น้ำโขงเขตเมืองปะทุมพอน เป็นอาณาบริเวณของเขตรมรดกโลกกลุ่มโบราณสถานวัดภู และหน่วยงานที่รับผิดชอบ ก็ได้พยายามที่จะทำการอนุรักษ์ กลุ่มปราสาทและโบราณสถานวัดภู ให้คงอยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมให้น้อยที่สุด เพื่อเป็นมรดกแก่ชาวลาวและชาวโลกต่อไป ปราสาทหินวัดภูในมิติทางพุทธศาสนา คือ เมื่อพุทธศาสนาได้เข้ามาเป็นความเชื่อหลักของเจ้าของพื้นที่แทนศาสนาฮินดู ได้อาศัยโครงสร้างทางพิธีกรรม และสถาปัตยกรรมของศาสนาฮินดู แล้วปรับเปลี่ยนเป้าหมายทางพิธีกรรม แทนที่ศิวลึงค์ในปราสาทองค์ประธาน ให้เป็นพระพุทธรูปและเรียกบริเวณนี้ทั้งหมดว่า “วัดภู”^{๑๒}

๒. สภาพพื้นที่ปราสาทหินวัดภู

นางสาวมะณี สุวันนะพาสี ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า แม้ว่าปราสาทวัดภูจะมีสภาพที่เก่าแก่ปรักหักพังตามกาลเวลา ไม่ได้ยิ่งใหญ่อลังการเท่าปราสาทนครวัดที่เป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลก แต่คุณค่าของโบราณสถานแห่งนี้ ในฐานะจุดกำเนิดอารยธรรมกัมพูชาสมัยเจนละผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ในอดีต ต่อเนื่องมาจนกลายเป็นศูนย์รวมความศรัทธาในจิตใจของชาวลาวเจ้าของพื้นที่ในปัจจุบัน ก็ยิ่งใหญ่สมควรแก่การมาเยี่ยมเยือนสักครั้งหนึ่งในชีวิต ทั้งเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวท่านและเพื่อทำความความเข้าใจวิถีศรัทธาของประเทศเพื่อนบ้านได้ดียิ่งขึ้น^{๑๓} พระอาจารย์สุวัน จันทราช ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า อิงตามการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ ในเขตปกปักษ์รักษามรดกจำปาสักที่จัดเป็น ๔ ภูมิสำนฐานคือ^{๑๔}

๑) แม่น้ำเขตสายภูเก้าเชื่อมต่อไปยังทิศตะวันตกเฉียงเหนือสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๑๔๑๖ เมตร และประกอบด้วย (Meso---CECenozoic) มีลักษณะทรายปนหิน และโคลนตม

๒) แม่น้ำตั้งอยู่เขตใต้ และทิศตะวันออกประกอบด้วย (Meso---CECenozoic) เป็นเขตทุ่งราบ และมีระดับต่ำ ซึ่งได้รับผลสะท้อนจากการเปลี่ยนแปลงของอากาศ

๓) แม่น้ำเขตตะวันออกของแม่น้ำโขงซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประกอบด้วยภูเขาไฟ (PlioCEPliesTo cene) สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๑๒๐ เมตร ส่วนใหญ่ประกอบด้วย basaltic lava และ pyroclastic ที่ประกอบขึ้นจากการระเบิดของภูเขาไฟ

๔) แม่น้ำเขตแควแม่น้ำของ และห้วยน้ำลำเซต่างๆ เป็นเขตที่มีการเปลี่ยนแปลงของอากาศสูง

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระอาจารย์ปู่หล้า แสนผาสุก, เจ้าอธิการวัดไชยะพระพุทธราม (หนองสา) บ้านหนองสา เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๓} สัมภาษณ์ นางสาวมะณี สุวันนะพาสี, นักท่องเที่ยวชาวลาว บ้านโนนสหวาง เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระอาจารย์สุวัน จันทราช, เจ้าคณะแขวงจำปาสัก บ้านวัดหลวง เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ปราสาทวัดภู เป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ด้วยธรรมชาติ ซึ่งมีต้นไม้อ้อมรอบปราสาทวัดภู ซึ่งสร้างอยู่บนภูเขาหันหน้าไปทางทิศตะวันออก บูชาพระศิวะ มีหลักฐานประกอบคือ หินสลักเป็นแท่ง ศิวะลึงค์ สำหรับด้านหลังเป็นภูเขา จุดสูงสุดที่รอยแยกของภูเขา มีน้ำไหลหยดตามธรรมชาติลงมาจากเขาสูงตลอดเวลา ใช้รางหินรองรับน้ำหยด ถือว่าเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์และบริสุทธิ์ น้ำนี้ไหลลงไปเบื้องล่างลงสู่อ่างเก็บน้ำ (Baray) มองลงมาจะเห็นลานกว้างหน้าปราสาทสวยงาม ประกอบด้วย หอสมุด หอสี่เหลี่ยม (Quadangle) มีแนวเสาหิน (Flagstone) เป็นช่องทางเดินสู่ บันไดทางขึ้นไปยังปราสาท สถาปัตยกรรมครบตามทัศนคติคล้ายกับที่เคยเห็นในประเทศกัมพูชาบันไดทางขึ้นปราสาทสูงและชันมาก หากไม่มีความมุ่งมั่นแล้วจะไม่สามารถขึ้นไปได้ เพราะเป็นขั้นไต่แคบ เวลาเดินต้องตะแคง จับหินข้างบันไดพยุงตัวขึ้น^{๑๕} ซึ่งสอดคล้องกับนางสาวเจย สีสะหวัด ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ปราสาทหินวัดภู ปราสาทหินวัดภู ตั้งอยู่บนเนินเขาภู ในแขวงจำปาสักของลาว สถานที่ตั้งของปราสาทหินแห่งนี้เรียกว่าอยู่ในทำเลที่ดีมากๆ เพราะนอกจากเรื่องของความสูงของเนินเขาแล้ว ด้านล่างยังถูกโอบล้อมด้วยแม่น้ำโขงอีกด้วย วัดภูนั้นมีหินปูเรียงรายสำหรับเดินเข้าวัด มีเสาเรียงตั้งเรียงอยู่หลายต้นขนานข้างทางเดิน มีเรือนใหญ่ ๒ หลัง ซุ้มประตูที่พังทลาย หินสลักเป็นรูปเศียรช้าง และรูปปั้นหินรูปต่าง ๆ เช่น โยคี จระเข้ และมีพระพุทธรูปตั้งวางสำหรับกราบไหว้บูชา บรรยากาศที่ปราสาทแห่งนี้ให้ความรู้สึกถึงความอลังการ ความขลัง ผสมผสานกับความลึกลับ น่าพิศวง อาจด้วยความเก่าแก่ตามกาลเวลา อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันถูกใช้เป็นสถานที่ทางพุทธศาสนานิกายเถรวาท^{๑๖} ปราสาทหินวัดภู ปราสาทหินวัดภูและสิ่งก่อสร้างใกล้เคียงในแขวงจำปาสัก ตั้งอยู่ในประเทศลาว ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของจำปาสักและอาณาบริเวณของวัดภู เป็นภูมิทัศน์ที่ได้วางผังและรักษาสภาพเดิมไว้เป็นอย่างดีมาช้านาน เป็นรูปแบบของศาสนาฮินดูที่มีความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ จากยอดเขาไปยังฝั่งแม่น้ำแสดงให้เห็นรูปแบบวัด อาราม การวางผังเมืองริมฝั่งแม่น้ำโขงเป็นส่วนหนึ่งของบริเวณนี้ เช่นเดียวกับภูเก้า ที่มีความสัมพันธ์กับอาณาจักรเขมรกลุ่มสถานโบราณดังกล่าว มีเพียงปราสาทหินเท่านั้น แต่ความเป็นจริงแล้ว ยังมีสิ่งที่น่าสนใจซ่อนอยู่ในกลุ่มปราสาทหินวัดภูหลายอย่าง เช่น ร่องส่งน้ำเชื่อมต่อจากผาหินสู่ตัวปราสาท อาบสรงศิวลึงค์แล้วไหลไป สู่ผู้คนที่รอรับน้ำไปใช้ เป็นสิริมงคลก่อนที่จะไหลไปลงรวมกับแม่น้ำโขง ตามลำห้วยสายเล็ก ห้วยแห่งนี้มีชื่อว่า ห้วยสระหัว เพราะผู้คนใช้น้ำที่ผ่านการไหลอาบศิวลึงค์ มาอาบและสระผมตนเองเพื่อเป็นมงคล และยังมีถนนเชื่อมต่อไปยังอ่าง

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายคำแสง เดดทิสัก, ประชาชนบ้านหนองสา (นายบ้านหนองสา) บ้านหนองสา เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นางสาวเจย สีสะหวัด, ประชาชนบ้านหนองสา (รองบ้านหนองสา) บ้านหนองสา เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

กอร์วัด เขตที่ตั้งชุมชนโบราณ แผนผังเมืองเก่าเสดถาปุระ^{๑๗} โดยปราสาทประธาน ประกอบด้วยสอง ส่วนคือ ส่วนด้านหน้า (ด้านตะวันออก) เป็นห้องสมุด สร้างด้วยหินทราย และส่วนด้านหลัง (ด้านตะวันตก) ก่อด้วยดินเผาล้วน เรียกว่า เชนละ หรือ สิม ซึ่งอาจจะมีอายุเก่าแก่กว่าส่วนที่ก่อด้วยหินทราย ปราสาทประธานนี้ตั้งอยู่พักกระเบื้องบานสุด ของกำแพงกันเจียน ๗ ฐานก่อด้วยหินหนามหน่อ เลียงซ้อนกันขึ้นไปเป็นฐานๆ ตามกุ่มอย่างสวยงาม ทางด้านเหนือ และด้านใต้ถูกกันด้วยเหวลึก^{๑๘} ซึ่งสอดคล้องกับนายหนูลำพัน ขอสุกปะเส็ด ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ปราสาทหินวัดภูทางตะวันออกมีบันได ๗ ขั้น แต่ละขั้นประกอบด้วย ๑๑ ขั้น ขึ้นไปสู่ตัวปราสาทประธาน และทางตะวันตกถูกกันด้วยกำแพงขนาดใหญ่มีความยาว ๖๒ เมตร เหยียดตามทิศเหนือไปหาใต้ ก่อด้วยหินทรายอยู่ทั้งสองด้านของกำแพง จะหักทาบเป็นมุมฉากไปทางทอดตะวันออก กมมะเลียน (ระเบียงคด) นี้ประกอบด้วยระเบียงซึ่งแบ่งเป็นสองระดับ ระเบียงพักบน อันมีกำแพงอยู่ทางทิศตะวันตก และเสาหิน เพื่อรองรับหลังคามมะเลียน (ระเบียงคด) อยู่ทางทิศตะวันออก ส่วนว่าระเบียงพักล่าง จะเป็นทางเดินปูด้วยแท่งหินทรายเป็นฐานๆ^{๑๙} ซึ่งสอดคล้องกับนายเวียงแก้ว สุขะหวัดดี กล่าวในหนังสือเรื่อง การค้นคว้าโบราณคดีอยู่ภูมิจังหวัดจำปาสัก กล่าวว่าปราสาทประธานวัดภูซึ่งมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมยาว (ยาวตามทิศตะวันออกหาตะวันตก) หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ถ้าอาคารดังกล่าวนี้หากถูกสร้างขึ้นบนเส้นทางแกนหลักของแผนผังรวมของบรรดาอาคารอันประกอบสร้างขึ้นเป็นกลุ่มเทวสถาน วัดภูอย่างแท้จริง จะเห็นว่าอาคารของปราสาทประธานบ่อตั้งกับจุดศูนย์กลางเมื่อเทียบกับโครงสร้าง ซึ่งถูกสร้างขึ้นภายหลังคงจะเป็นโครงสร้างเข้ากับสภาพตัวจริงของพื้นที่ จึงแสดงให้เห็นว่าสภาพของโครงสร้างในสองจุดนี้จึงถูกรักษาอยู่ในสภาพทรงตัวเป็นอย่างดี และส่วนกลางของกำแพงซึ่งสร้างอยู่ทบถมหน้าดินเท่านั้นจึงไม่สามารถทนต่อกระแสน้ำฝนซึ่งทะลุลงมาจากบนภูเขาได้ อันเป็นสาเหตุให้จุดดังกล่าวมีการพังตัวอย่างหนัก กมมะเลียน (ระเบียงคด) นี้ตั้งอยู่ใกล้กับหน้าผาแห่งหนึ่งซึ่งมีความสูง ๓๐ กว่าเมตร ด้านล่างเทิบหินธรรมชาติ สูงประมาณ ๒ เมตร และส่วนหนึ่งของเทิบหินนี้ได้มีการดัดแปลงให้กว้างขวางขึ้น และเทิบหินผาแห่งนี้มีน้ำไหลมาตามธรรมชาติ แห่งเดียวในละแวกนี้ซึ่งไหลรินตลอดในทุกฤดูกาล และกมมะเลียนมีความกว้างประมาณ ๒๔ เมตร ทางทิศตะวันออกไปถึงทิศตะวันตกและ ๕๐ เมตร ตามทิศเหนือไปทิศใต้ หน้าดินมีความลาดเอียง และสลับไปด้วยโขดหิน

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายเพ็ทสโหม ไชยาลาด, ประชาชนบ้านหนองสา (รองบ้านหนองสา) บ้านหนองสา เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายบุญล้น เพ็ทอาสา, ประชาชนบ้านหนองสา (รองบ้านหนองสา) บ้านหนองสา เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายหนูลำพัน ขอสุกปะเส็ด, ประชาชนบ้านหนองสา (รองบ้านหนองสา) บ้านหนองสา เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ซึ่งพังลงจากหน้าผา พื้นที่ดังกล่าวนี้ได้เป็นเป้าหมายในการกำหนดจุดหมายเพื่อที่จะดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีในอนาคต^{๒๐}

๓. สภาพทางสังคมที่อยู่ใกล้เคียงปราสาทหินวัดภู

ท่านอุดมสี แก้วสัณฐิต ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ทิศใต้ของปราสาทหินวัดภูจะมีโรงงานสีดา ห่างจากวัดภูไป ๑ กิโลเมตร โรงท้าวเต่า ถ้ำผาแปด และอยู่ทิศเหนือของวัดภูยังมีถ้ำเจ็ก แห้วยกอก และอุ่มมุง นอกนั้นยังมีสถานโบราณ ขนาดเล็กเหนือวัดภูห่างประมาณ ๒ กิโลเมตรจากปราสาทหินวัดภู โดยเป็นเมืองโบราณ และมีความหมายความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ที่เด่นในยุคนั้น อาคารสถานที่ดังกล่าวมีความเก่าแก่ มีมูลค่าในตัวของมัน พื้นที่ของเมืองจำปาสักในเขตมรดกโลก ซึ่งจะรวมเอาอาคาร และสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการตั้งถิ่นฐานในสมัยก่อน และพร้อมกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ ครั้นนั้นไม่ว่าจะเป็นเรือนลาวเดิม เรือนอาณานิคม และอาคารศาสนา เป็นต้น^{๒๑} ซึ่งสอดคล้องกับพระอาจารย์คำแพง มะนิวง ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ปราสาทหินวัดภูประกอบเป็นกลุ่มสถาปัตยกรรม ทางทิศตะวันตก และทิศเหนือกันด้วยกำแพงธรรมชาติ อันได้แก่หน้าผาสูง และก่อนหินใหญ่ ส่วนทางทิศตะวันออก และทางใต้ กั้นด้วยผากำแพง และห่อไห้ว มีทางเข้าหนึ่งจุด โดยผ่านป่องประตุ ที่อยู่ทางด้านใต้ ของกมมะเลียน (ระเบียงคด) เป็นองค์ประกอบอันหนึ่งที่มีความหนาแน่นและอุดมสมบูรณ์ ทางโบราณคดี และมีพื้นที่ทางวัฒนธรรมกระจายอยู่ตามสองฝั่งแม่น้ำโขงจนถึงสายภูที่อยู่ด้านตะวันตกของแม่น้ำโขง นอกนี้ยังมีสถานโบราณ และสถานที่สักการบูชาอื่นๆ เช่น เป็นที่รู้จักมาเป็นเวลานาน แล้วผ่านมาได้ปฏิบัติงานในปีที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นว่ายังมีร่องรอยทางด้านโบราณคดีหลายแห่งยังคงตัวอยู่ในนั้นรวมทั้งกำแพงเมืองโบราณที่อยู่ริมแม่น้ำโขงด้านตะวันตก และกำแพงเมืองอีกแห่งหนึ่งอยู่ใกล้กับภูเก๋า ร่องรอยของระบบจัดสรรร่องระบายน้ำ เส้นทางโบราณสถานที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชน และระบบการจัดวางพื้นที่ เช่น เครื่องปั้นดินเผา และเครื่องตัดหิน^{๒๒} ได้มีร้านค้าแพบริการนักท่องเที่ยว เช่น กาแฟสดจากเมืองปากซ่อง และเครื่องดื่มอื่นๆ ให้ท่านเลือกตามใจ ร้านขายเครื่องที่ระลึก มีผลิตภัณฑ์พื้นเมืองท้องถิ่น เช่น ผ้าไหม เครื่องแต่งกายท้องถิ่น และอื่นๆ นอกจากนี้ ยังมีร้านเครื่องเงินจิวเวอรี่ที่มีการออกแบบอย่างปราณีต อันสวยงามให้ท่านเลือก

^{๒๐} นายเวียงแก้ว สุขะหวัดดี, การค้นคว้าโบราณคดีอยู่พุมถานวัดภูจำปาสัก, (พิมพ์ที่กองทุนจากกระทรวงการต่างประเทศ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓-๒๔.

^{๒๑} สัมภาษณ์ ท่านอุดมสี แก้วสัณฐิต, หัวหน้าห้องการมรดกโลกวัดภูจำปาสัก บ้านทางคบ เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระอาจารย์คำแพง มะนิวง, รองหัวหน้าห้องการกิจกา วิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก วัดสิมูณคุณไชยานาราม บ้านโนนสหวาง เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ตามใจ^{๒๓} ซึ่งสอดคล้องกับนายอำพน แสงพะจัน ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า หลังชมปราสาทหินวัดภูเสร็จก็ไปต่อกันที่วัดนางสีดา ออกจากวัดภูก็ขับรถไปตามถนนเลียบริมฝั่งขวาของวัดภูจนสุดสามแยกจึงเลี้ยวซ้าย ตรงไปประมาณ ๑ กิโลเมตร ก็จะเจอวัดนางสีดา ถนนที่มาวัดนางสีดาเป็นถนนโบราณ ซึ่งเชื่อมระหว่างวัดภูกับนครวัดออกจากวัดนางสีดาแล้วก็วิ่งกลับทางเดิมไปยังเมืองจำปาสัก แต่ระหว่างทางไปจำปาสักก็แวะวัดบ้านเมืองกาง วัดบ้านเมืองกางหรือวัดพุทธวนาราม เป็นวัดเก่าแก่ มีความโดดเด่นด้านสถาปัตยกรรมยุคต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๒๐ หอไตรจตุรมุขสองชั้น ยอดหลังคาทรงฝรั่งประดับลวดลายจีนแปลกตา ศาลาการเปรียญมีกลิ่นอายของเฟรนช์โคโลเนียลในขณะที่เครื่องบินมีข้อฟ้าใบระการครบ ผสานศิลปะตะวันตกกับตะวันออกได้อย่างงดงาม ด้านหลังวัดเป็นแม่น้ำโขง ซึ่งมีการให้บริการนำเที่ยวในพื้นที่วัดภูไม่ว่าจะเป็น โรงนางสีดา โรงท้าวเต่า วัดโตะโมะ และสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ^{๒๔} นอกจากนี้ ยังมีหอพิพิธภัณฑสถานวัดภูจำปาสักตั้งอยู่ต้นทางไปสู่บริเวณปราสาทหินวัดภูพิพิธภัณฑสถานวัดภูจำปาสัก แห่งนี้ได้เก็บรวบรวมวัตถุโบราณชิ้นสำคัญที่ค้นพบจากพื้นที่ ปราสาทหินวัดภูแห่งนี้ ไว้เพื่อศึกษา และเก็บรักษาไว้เพื่อให้คนรุ่นหลัง ได้ศึกษาเรียนรู้ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ต่อไป นอกจากนี้ ยังมีนครเก่าแก่แห่งหนึ่งตั้งอยู่ริมน้ำโขงถูกสร้างตั้งขึ้นเมื่อยุคก่อนนครวัด ยังมีหลักฐานหลายอย่างหลงเหลือไว้ให้เห็นเป็นประจักษ์ตา อันได้แก่โครงสร้างดินเผาจำนวนมาก เช่น กำแพงเมือง และร่องรอยอื่นๆ สิ่งเหล่านี้สามารถพบเห็นได้อยู่บนหน้าดิน และสามารถเห็นได้ชัดเจนที่สุด^{๒๕} ซึ่งสอดคล้องกับพระอาจารย์สุวัน จันทราช ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ก่อนจะถึงบุญวัดภู ๒-๓ วันได้มีการจัดกิจกรรม ด้วยปราสาททางด้านทิศใต้ สระน้ำในขณะที่บริเวณสระน้ำ โบราณยังมีการแข่งเรือด้วย การเริ่มงานก่อนหน้า วันมาฆบูชา มีส่วนดีต่อการเดินทางมาร่วมงานของคนต่างถิ่น ทั้งพระภิกษุสามเณร และฆราวาส เป็นการเดินทางมาเพื่อแสวงบุญจริงๆ ในขณะเดียวกัน เจ้าของถิ่นคือชุมชนที่อยู่ในละแวกเมืองจำปาสัก เช่น บ้านไร บ้านห้วยสะหั่ว บ้านวัดหลวงเก่า บ้านหนองเวียน บ้านโนนงาม และชุมชนต่างๆ บ้านของพวกเขา ได้กลายเป็นสถานที่ต้อนรับพุทธศาสนิกชน ที่เดินทางมาจากทั่วทุกสารทิศ^{๒๖}

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายสิวิไล กมพะใบ, รองหัวหน้าแขวงคุ้มครองพิทักษ์-พัฒนา บ้านหนองสา เมือง จำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายอำพน แสงพะจัน, รองหัวหน้าห้องการ มรดกโลกวัดภูจำปาสัก บ้านวัดท่ง เมือง จำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายสุบัน กันหาพันธ์, หัวหน้าแขวงพิพิธพันศาสตร์ บ้านทางแบ่ง เมืองจำปาสัก แขวง จำปาสัก, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระอาจารย์สุวัน จันทราช, เจ้าคณะแขวงจำปาสัก บ้านวัดหลวง เมืองปากเซ แขวง จำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

๔. สภาพทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับปราสาทหินวัดภู

นายอุดมสี แก้วสักสิต ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า มีบ่อน้ำเที่ยงไหลจากจอมภูเกล้า ประชาชนถือว่าเป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ มีแหล่งบูชาเทวสถาน เช่น พระพุทธรูปอยู่ในเทวาลัย มีรูปปั้นเจ้าพ่อกมมะทาอยู่พักที่ ๒ งานประเพณีประจำปีที่เรียกว่า “งานประจำปีวัดภู” นั้นเองสำหรับงานบุญประเพณีของวัดภูเป็นเทศกาลที่โด่งดัง และดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ทั้งจากในและต่างประเทศ โดยจะอยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี ซึ่งจะจัดติดต่อกัน ๓ วัน โดยประชาชนชาวลาวจากทั่วทุกแขวงจะเดินทางนำสิ่งของมาบวงสรวงบูชาตามจุดต่างๆ ในบริเวณองค์ประธาน สำหรับในวันสุดท้ายจะมีพระสงฆ์ออกมาบิณฑบาต พอตักค่าจะมีพิธีเวียนเทียนไปรอบๆ ปราสาทประธาน ถือว่าเป็นอีกหนึ่งสถานที่ท่องเที่ยวด้านมรดกทางวัฒนธรรมที่หาได้ยากอีกแห่ง^{๒๗} พื้นที่วัฒนธรรม อันกว้างขวางนี้ได้ถูกจัดวางไว้รอบภูเกล้าโดยมีวัดภูเป็นจุดศูนย์กลาง ธรรมชาติของภูเกล้าได้แสดงให้เห็นถึงสิ่งที่ลบล้างตาล และกระตุ้นสร้างกลุ่มสถานโบราณแห่งนี้ของคนโบราณ โดยมีธรรมชาติให้ความศักดิ์สิทธิ์แก่ตัวมันเอง แม่น้ำโขงเปรียบเสมือนความลึกกลับอันมหาศาล และทั้งเป็นสัญลักษณ์อันดีที่มีความสำคัญให้แก่ด้านเศรษฐกิจวัดภูจึงไม่เพียงแต่เป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ที่ยังมีโบราณคดีอยู่เท่านั้น แต่ยังเป็นตัวอย่างอันสำคัญของการวางแผนคุ้มครองพื้นที่ และแสดงถึงความเชื่อที่เกี่ยวพันถึงการปกครอง และชาวเมืองเท่านั้น การอนุรักษ์ทิวทัศน์ให้คงอยู่ และการสงวนการคุ้มครองด้านวัตถุโบราณ และสถานโบราณเป็นสิ่งจำเป็น และสำคัญที่สุดทางด้านวัฒนธรรม เพราะเกี่ยวพันถึงการจัดการวางแผนการขนาดใหญ่ของผู้วางแผนเมือง ทั้งเป็นการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่สถานที่อันเป็นที่สักการบูชา^{๒๘} ในปัจจุบันรัฐบาลยังมุ่งหวังให้แขวงจำปาสักเข้าสู่ภาคปฏิบัติอย่างแท้จริง เพื่อการอนุรักษ์ ปกปักษ์รักษาจารีตประเพณีวัฒนธรรมของชาติ โดยมุ่งหวังให้ประชาชนเกิดความรักชาติ รักบ้านเกิดเมืองนอน รับรู้ถึงเกียรติของชาติลาวที่ได้มีประวัติศาสตร์อันยาวนานหลายยุคหลายสมัย ไม่น้อยหน้ากว่าชาติใดในโลก ทั้งนี้รัฐบาลลาวได้จัดตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบงานทำการบูรณะแหล่งโบราณสถานเพื่อความสมบูรณ์พร้อมในฐานะเป็นแหล่งมรดกโลก อีกทั้งดึงภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมทำหน้าที่สร้างสีสันด้านการท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้งานบุญนมัสการวัดภูทุกครั้งให้มีความยิ่งใหญ่ทุกครั้ง^{๒๙} ซึ่งสอดคล้องกับนายคำแสง เดตทิสัก ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า โบราณคดีของโบราณ วัตถุที่ปรากฏอยู่ทั่วบริเวณปราสาทเรื่อยมาจนกระทั่งความเชื่อที่เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนความเชื่อไปใน

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายอุดมสี แก้วสักสิต, หัวหน้าห้องการ มรดกโลกวัดภูจำปาสัก บ้านทางคบ เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายสิวิไล กมพะใบ, รองหัวหน้าแขวงคุ้มครองทิวทัศน์-พัฒนา บ้านหนองสา เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายหนูลำพัน ขอสุกประเลิด, ประชาชนบ้านหนองสา (รองบ้านหนองสา) บ้านหนองสา เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ลักษณะของศาสนาพุทธที่มีพระสงฆ์เป็นสื่อกลางระหว่างผู้คนและศาสนาที่เน้นคำสอนและการปฏิบัติตามจนถึงปัจจุบัน แม้ปัจจุบันที่ปราสาทวัดภูนั้นจะมีสถานะเป็นเพียงโบราณสถานแต่ความเชื่อที่สั่งสมมา ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษนั้นยังคงสืบทอดต่อเนื่องตามกันมาจากรุ่นสู่รุ่นก็ยังคงเหนียวแน่น ได้กลายเป็นวัฒนธรรมอยู่ในจิตใจของคนลาวตลอดมา^{๓๐} ยังมีความเชื่อในแต่ละบุคคลอีกในรูปแบบการบนบานวิงวอน ร้องขอต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือธรรมชาติอีกด้วยโดยความเชื่อและพิธีกรรมทั้งหมดนั้นมีความผสมกลมกลืนโดยใช้ปราสาทวัดภูและพื้นที่โดยรอบมาเป็นศูนย์กลางในการประกอบทางความเชื่อและพิธีกรรมในพื้นที่เดียวกัน นอกนั้น ปราสาทวัดภูนั้นผ่านช่วงเวลาการปรับเปลี่ยนการปกครองหลายยุคหลายสมัยความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้ล้วนส่งผลให้เห็นบริบทต่างๆ สืบเนื่องมาถึงปัจจุบันที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวแขวงจำปาสักไว้ได้อย่างเหนียวแน่นและยังมีความสอดคล้องและเกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิตซึ่งถือเป็นแบบแผนปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นแต่ละความเชื่อและพิธีกรรมนั้น มีลักษณะความสำคัญทั้งในและมุมกว้างหรือมุมแคบช่วงเวลาสถานที่ในบริบทที่แตกต่างกันออกไป^{๓๑} ซึ่งสอดคล้องกับพระอาจารย์ปู่หล้า แสนผาสุก ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ปราสาทวัดภูได้ถูกเปลี่ยนสถานะกลายเป็นโบราณสถานโดยมีความเชื่อใหม่ที่ส่งผลต่อพิธีกรรมในปัจจุบันเกิดการผสมผสานเข้าหากัน โดยมีการชี้นำทางสังคมโดยพิธีกรรมที่ปฏิบัติกันในวงกว้างโดยมีภาครัฐให้การสนับสนุนอาศัยความเชื่อตามศาสนาหลักของชาติ คือศาสนาพุทธ ผสมผสานกับความเชื่อท้องถิ่นเข้ามาเป็นตัวควบคุม บทบาททางพิธีกรรมซึ่งอาศัยบริบททางพื้นที่ของปราสาทวัดภูแต่เดิมมาเป็นตัวเชื่อมเข้าหาพิธีกรรมที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน^{๓๒}

๕. ความสำคัญของปราสาทหินวัดภู

พระอาจารย์สุวัน จันทราช ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า วัดภูนั้น ตั้งอยู่ใน นครจำปาสัก ลาวตอนใต้ เป็นปราสาทหินขนาดใหญ่ที่สร้างขึ้น ในสมัยของขอมเรืองอำนาจ ตั้งอยู่บริเวณ เขาควิบรรพต หรือที่ชาวลาวเรียกว่า ภูเกล้า นั้นเอง เป็นภูเขาที่มียอดลักษณะคล้ายๆ ศิวลึงค์ ซึ่งถ้าจะเรียก แล้วศิวลึงค์ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ นั้น จะเรียกว่า เขาควิบรรพต นั้น คล้ายกับศิวลึงค์นั้นเอง น่าจะเป็นแรงจูงใจในการสร้างเทวาลัย เพื่อประดิษฐานรูปเคารพตามความเชื่ออันดูขึ้นในที่สุด ปราสาทวัดภูนั้นมีฐานะถึงขั้นเป็นอารามหลวงของอาณาจักร ในสมัยนั้นเลยทีเดียว ดังนั้น จึงมีความสำคัญที่สุด

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายคำแสง เดดทิสัก, ประชาชนบ้านหนองสา (นายบ้านหนองสา) บ้านหนองสา เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายบุญล้น เพชรอาสา, ประชาชนบ้านหนองสา (รองบ้านหนองสา) บ้านหนองสา เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๒} สัมภาษณ์ พระอาจารย์ปู่หล้า แสนผาสุก, เจ้าอธิการวัดไชยะพระพุทธาราม (หนองสา) บ้านหนองสา เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ของลาวโดยเฉพาะแขวงจำปาสักเพราะจะนำรายได้จากการท่องเที่ยวมาพัฒนาประเทศชาติ^{๓๓} พระครูธีรธรรมสิริ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ปราสาทหินวัดภูในมิติทางพุทธศาสนา คือ เมื่อพุทธศาสนาได้เข้ามาเป็นความเชื่อหลักของเจ้าของพื้นที่แทนศาสนาฮินดู ได้อาศัยโครงสร้างทางพิธีกรรม และสถาปัตยกรรมของศาสนาฮินดู แล้วปรับเปลี่ยนเป้าหมายทางพิธีกรรม แทนที่ศิวลึงค์ในปราสาทองค์ประธาน ให้เป็นพระพุทธรูปและเรียกบริเวณนี้ทั้งหมดว่า “วัดภู” รวมทั้งดำเนินงานนมัสการตัวปราสาท พระพุทธรูป และสถานที่ทั้งหมดของอาณาบริเวณ ซึ่งแม้จะเป็นพิธีกรรมนมัสการวัดภู บนฐานพิธีของพุทธศาสนา ก็ยังคงมองเห็นถึงพิธีกรรมในส่วนของความเชื่อ ประเพณีอันยาวนานร้องขอตามแบบอย่างศาสนาฮินดูไปพร้อมกัน จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากสำหรับคนจำปาสัก^{๓๔} ซึ่งสอดคล้องกับพระอาจารย์คำแพง มณีวง ได้ให้สัมภาษณ์ว่า โบราณสถานนับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะที่เป็นโบราณสถานนั้น ย่อมไม่ได้หมายถึงการให้พระสงฆ์ ประชาชนและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเข้าไปบริหารจัดการหรือดำเนินการต่อโบราณสถานในทุกที่ ทุกแห่ง และในงานทุกระดับ เพราะงานศิลปวัฒนธรรมเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยวิชาการเฉพาะด้านที่ต้องการความรู้ ความเข้าใจ โดยเฉพาะการจัดการกับทรัพย์สินเหล่านี้ เช่น วิชาการโบราณคดี ประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑสถานเพื่ออนุรักษ์โบราณสถานต่างๆ เพราะวาลวดลายต่างๆ เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าอย่างมหาศาลจำเป็นจะใช้เวลาและงบประมาณอย่างเพียงพอให้เกิดความเสียหาย^{๓๕}

๓.๑.๒. สภาพของตัวปราสาทหินวัดภู

ปราสาทหินวัดภูปัจจุบันแม้ว่าจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ แต่ก็มีความเสื่อมโทรมมาก ซึ่งมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยดังต่อไปนี้^{๓๖} ๑) เกิดจากธรรมชาติ เช่น สภาพอากาศ คือน้ำฝนปริมาณมากทำให้เกิดความชื้นในตัวโบราณสถานมีผลให้แนวอิฐ หินที่เชื่อมต่อกันของตัวโบราณสถานหลุดแยกจากกัน อุณหภูมิที่มีความแตกต่างกันทำให้เกิดการขยายตัวและหดตัวของวัสดุก่อสร้างโบราณสถาน เป็นสาเหตุให้เกิดการเสื่อมสภาพ ๒) การเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเดินของแม่น้ำ การกัดเซาะตลิ่ง การหดตัวของแผ่นดิน เป็นต้น ๓) สาเหตุเกิดจากพืช

^{๓๓} สัมภาษณ์ พระอาจารย์สุวัน จันทะราช เจ้าคณะแขวงจำปาสัก บ้านวัดหลวง เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูธีรธรรมสิริ, นักท่องเที่ยวชาวไทย เจ้าอาวาสวัดศรีประดู่ บ้านดู่ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระอาจารย์คำแพง มณีวง, รองหัวหน้าห้องกรกิจก้า วิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก วัดสิมมุนไชยานาราม บ้านโนนสะหว่าง เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๖} สำนักโบราณคดี กรมศิลปากรกระทรวงวัฒนธรรม, แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๒๘.

โบราณสถานที่มีพืชขึ้นอยู่ ส่งผลให้เกิดรอยร้าวและความชื้นในตัวโบราณสถาน นอกจากนี้ ในรอยแยกของตัวโบราณสถานที่มีความชื้นยังก่อให้เกิดจุลินทรีย์ ประเภท เห็ด รา ไส้คน และตะไคร้ ทำให้โบราณสถานเสื่อมสภาพ ๔) สาเหตุเกิดจากสัตว์ โบราณสถานเกิดความเสียหายจากการกระทำของสัตว์ได้หลายทาง เช่น วัว ควาย แพะ แกะ ฯลฯ ขึ้นเหยียบย่ำบนโบราณสถาน นอกจากนี้ยังมีแมลงหลายชนิด เช่น ปลวก มอด กัดกินวัสดุที่เป็นไม้ ๕) สาเหตุจากมนุษย์ การทำลายโบราณสถานจากการกระทำของมนุษย์เป็นสาเหตุที่สำคัญและร้ายแรงที่สุด

๑) ความเป็นมาของปราสาทหินวัดภู

นางสาวมะณี สุวันนะพาสี ได้ให้สัมภาษณ์ว่า โดยเห็นความสำคัญของโบราณคดี และซากปรักหักพังบนดาดสถานโบราณที่อยู่ในเขตทุ่งเพียงจำปาสัก ดังนั้น จึงได้เรียกร้องต้องการให้มีแผนการอย่างละเอียด เกี่ยวกับการคุ้มครองดูแล ด้วยเหตุนี้ในปี ค.ศ. ๑๙๙๖ องค์การยูเนสโก โดยได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอิตาลี และญี่ปุ่น พร้อมทั้งมีผู้เชี่ยวชาญจากอิตาลี ญี่ปุ่น ฝรั่งเศส อิตาลี และอังกฤษ จึงได้ดำเนินการเพื่อช่วยเหลือ รัฐบาล ส.ป.ป.ลาว ในการปกป้องรักษาซึ่งไม่เพียงแต่สถานโบราณวัตถุเท่านั้นแต่ยังรวมถึงบรรดาซากปรักหักพังทางด้านโบราณคดีที่ยังหลงเหลืออยู่ในบริเวณดังกล่าวนั้น พร้อมทั้งพื้นที่มรดกทางวัฒนธรรม และความศักดิ์สิทธิ์ของสภาพแวดล้อมของท้องที่จำปาสัก เลียบตามฝั่งแม่น้ำโขง และเลียบตามสายภูเขา^{๓๗} กลุ่มเทวสถานวัดภู โครงสร้างแบบผสมผสานทางสถาปัตยกรรมของชาวขอม และศาสนาฮินดู ซึ่งตั้งอยู่บนทิวทัศน์ธรรมชาติ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภูเขา บนจอมภูเก้าแห่งนี้มีโงนหินธรรมชาติเสกสันเหมือนรูปเก้าผม ซึ่งชาวฮินดูให้การสักการะ เปรียบดังศิวลิงค์ อันเป็นสัญลักษณ์แห่งเทพเจ้าสูงสุดของพวกเขาดั้งเดิม และที่มาของคำว่า ลิงคะบรรพต หรือ ลิงคะปาระวะตะ แม่นมาจากลักษณะพิเศษทางรูปทรงของภูแห่งนี้เอง^{๓๘}

๒) การพัฒนาการของปราสาทหินวัดภู

ปัจจุบันการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ-สังคมมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ประชากรมีจำนวนมากขึ้นนับขยายขึ้น ทำให้สภาพของพื้นที่ดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลง มีการพัฒนาทัศนียภาพอันสวยงามเสริมสร้างทางด้านภูมิทัศน์มีการพัฒนาพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลง มรดกทางวัฒนธรรม ร่องรอยของเมืองโบราณ กำแพงเมือง อาคารสถาปัตยกรรม และแบบวิถีการดำรงชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในเขตนี้ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อยตามกาลเวลา^{๓๙} ซึ่งสอดคล้องกับนายอุดม

^{๓๗} สัมภาษณ์ นางสาวมะณี, สุวันนะพาสี นักท่องเที่ยวชาวลาว บ้านโนนสะหว่าง เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายวิมล พลราช, นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ (ไทย) บ้านหนองสำราญ อำเภอดงอูม จังหวัดอุบลราชธานี, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นางสาวกนิษฐา จันทระเกษม, นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ (ไทย) ถนนเจริญราษฎร์ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๑.

สี แก้วสกลิต ได้ให้สัมภาษณ์รวดเร็ว ในการท่องเที่ยวปราสาทหินวัดภูมีความสำคัญเพราะว่าเป็นวัตถุที่เก่าแก่ที่สุดในภาคใต้ของลาว และสังคมมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ประชากรนับวันนับขยายขึ้น ดังนั้น เพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาล และอำนาจการปกครองของแขวงจำปาสัก จึงได้อนุญาตให้บริษัท ท่องเที่ยวเอกชนเข้ามาวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ทำให้รายรับ และบริการต่างๆ ในการโฆษณา ให้สากลรับรู้ แต่ ปี ค. ศ ๒๐๑๒ เป็นต้นมา ทำให้การท่องเที่ยวดีขึ้นไปตามลำดับ^{๔๐} ปราสาทหินวัดภู ในอดีตเคยเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และแหล่งอารยธรรมโบราณถึง ๓ สมัยด้วยกัน คือ อาณาจักรเจนละในช่วงศตวรรษที่ ๖-๘ ค้นพบจารึกกล่าวถึงการฆ่าคนเพื่อบูชาแต่เทพเจ้า ต่อมาเป็นยุคของอาณาจักรขอมสมัยก่อนเมืองพระนคร เลือกระบิเวณนี้เป็นที่สร้างปราสาทหิน และสุดท้ายอาณาจักรล้านช้างได้เปลี่ยนเทวาลัยในศาสนาฮินดูให้เป็นวัดในพุทธศาสนานิกายเถรวาท และได้มีการซ่อมแซมเทวสถานที่เห็นว่าการทรุดโทรมให้เหมือนเดิมมากที่สุดในการบูรณะสิ่งดังกล่าวต้องใช้ความระมัดระวังอย่างมาก เพื่อมิให้เกิดความผิดพลาด ปราสาทหินวัดภูจึงมีความสวยงามอยู่เสมอ^{๔๑}

๓.๒ ปัญหาของปราสาทหินวัดภู

ในปัจจุบันปราสาทหินวัดภูประสบกับปัญหาปัจจุบันก็คือการขยายตัวทางด้านทางด้านเศรษฐกิจสังคมมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ประชากรนับวันขยายขึ้น ทำให้สภาพของพื้นที่ดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลง มีการพัฒนาทัศนียภาพอันสวยงามเสริมสร้างทางด้านภูมิทัศน์ มีการพัฒนาพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลง มรดกทางวัฒนธรรม ร่องรอยของเมืองโบราณ กำแพงเมือง อาคารสถาปัตยกรรม และแบบวิถีการดำรงชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในเขตนี้ก็มีเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา สาเหตุดังกล่าวเกิดจากความไม่เข้าใจ และยังไม่เห็นถึงคุณค่าของมรดก ทำให้บางสิ่งบางอย่างในเขตนี้กำลังจะสูญหายไปโดยปัญหาของปราสาทหินวัดภูประมวลได้ดังต่อไปนี้

๑) ปัญหาด้านขยะมูลฝอย

นายคำแสง เดตทิสัก ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ขยะมูลฝอย เป็นตัวการสำคัญประการหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เมื่อมีขยะมูลฝอยจำนวนมาก แต่ชุมชนไม่สามารถเก็บขนและกำจัดขยะมูลฝอยได้อย่างหมดจดหรือจัดการขยะมูลฝอยอย่างไม่ถูกสุขลักษณะ ดังนั้น ขยะมูลฝอยจึงเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในปราสาทหินวัดภู เนื่องจากทางภาครัฐยังไม่มีสถานที่และวิธีการที่ถูกต้องในการแก้ไขปัญหาขยะ มีการกำจัดขยะที่สามารถรองรับการแยกขยะได้ จึงทำให้โครงการรณรงค์ให้ประชาชนคัดแยกขยะ ไม่ประสบความสำเร็จ เป็นเพียงแค่ไฟไหม้ฟางในช่วงต้นๆ แต่เมื่อ

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายอุดมสี แก้วสกลิต, หัวหน้าห้องกร มรดกโลกวัดภูจำปาสัก บ้านทางคบ เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายอำพน แสงพะจัน, รองหัวหน้าห้องกร มรดกโลกวัดภูจำปาสัก บ้านวัดท่ง เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ประชาชนคัดแยกขยะแล้วกลับไม่มีการเก็บขยะแบบแยก เพื่อนำไปกำจัดอย่างถูกวิธี^{๔๒} ซึ่งสอดคล้องกับพระครูธีรธรรมสิริ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ขยะมูลฝอยที่ทำให้เกิดมลพิษในอากาศ กองขยะมูลฝอยขนาดต่างๆ จะเกิดการหมัก โดยจุลินทรีย์ในกองขยะจะเกิดก๊าซต่าง ๆ เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม หากไม่มีการกำจัดก๊าซเหล่านี้อย่างเหมาะสม ก๊าซที่เกิดขึ้นได้แก่ มีเทน คาร์บอนไดออกไซด์ ไฮโดรเจนซัลไฟด์ (ก๊าซไข่เน่า) เป็นต้น และยังมีฝุ่นละอองจากกองขยะ ก่อให้เกิดปัญหากับระบบทางเดินหายใจ โรคผิวหนัง แก่ประชาชนที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง^{๔๓}

๒) ปัญหาด้านการทำลายต้นไม้และพืชพรรณ

พระอาจารย์สุวัน จันทราช ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า มีนักท่องเที่ยวและประชาชนบางคนยังไม่เข้าใจ หรือขาดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ต้นไม้และพืชพรรณซึ่งมีประชาชน หรือนักท่องเที่ยวบางคนไปเด็ดดอกจำปาที่อยู่ข้างทางเดินขึ้นไปปราสาทหินวัดภู ซึ่งทำให้ต้นไม้ขาดความสวยงามและขาดความสมบูรณ์แบบ ดังนั้น เป็นสิ่งที่เราทุกคนต้องช่วยกันปกป้องรักษาไม่ว่าจะเป็นประชาชนหรือนักท่องเที่ยวต้องเอาใจใส่ช่วยกัน^{๔๔} ขยะมูลฝอยเป็นปัญหาที่ทุกคนต้องช่วยกันอนุรักษ์เอาไว้มิให้ทำลายอย่างเด็ดขาด เพราะว่าสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้เป็นสถานที่ไม่ให้นักท่องเที่ยวเด็ดดอกไม้หรือหักกิ่งไม้ต่างๆ ที่อยู่ในสถานที่วัดภูเพื่อให้คงไว้ซึ่งความสวยงามของดอกไม้และต้นไม้ทุกชนิดในปราสาทหินวัดภูตลอดไป^{๔๕}

๓) ปัญหาด้านความสะอาดของอาคารสถานที่

นายอุดมสี แก้วสักสิทธิ์ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ปัจจุบันได้เอาใจใส่เป็นประจำในการดูแลรักษาอาคารสถานที่ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น พิพิธภัณฑ์สถานที่เก็บวัตถุโบราณต่างๆ ให้มีความสะอาดและสวยงามเป็นประจำ นอกจากนี้ยัง ได้เอาใจใส่ต่อสถานที่ที่มีการเก็บเศษกระดาษาที่เกิดจากประชาชน และนักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมปราสาทวัดภู^{๔๖} ซึ่งสอดคล้องกับ พระอาจารย์คำแพง มณีวง ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า สถานที่วัดภูนี้เป็นสถานที่ ที่ต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษเพราะว่าสถานที่แห่งนี้เป็นที่ที่คนลาว และชาวต่างชาติให้ความสนใจที่สุดในปัจจุบัน ดังนั้น การทำความสะอาดในอาคารสถานที่

^{๔๒} สัมภาษณ์ นายคำแสง เดดทิสัก, ประชาชนบ้านหนองสา (นายบ้านหนองสา) บ้านหนองสา เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระครูธีรธรรมสิริ, นักท่องเที่ยวชาวไทย เจ้าอาวาสวัดศรีประดู่ บ้านดู่ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์ พระอาจารย์สุวัน จันทราช, เจ้าคณะแขวงจำปาสัก บ้านวัดหลวง เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายหนูลำพัน ขอสุกประเสริฐ, ประชาชนบ้านหนองสา (รองบ้านหนองสา) บ้านหนองสา เมือง จำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๖} สัมภาษณ์ นายอุดมสี แก้วสักสิทธิ์, หัวหน้าห้องกร มรดกโลกวัดภูจำปาสัก บ้านทางคบ เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

ในปราสาทวัดภูจึงต้องเป็นปัจจัยหลักที่ต้องเอาใจใส่ดูแลให้ดีขึ้นกว่าเดิมเพราะอาคารสถานที่ของตัว
ประสาทมีความทรุดโทรมมาก^{๔๗}

๔) ปัญหาจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักท่องเที่ยว

นายสิริโล กมพะใบ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า การสงวนรักษา ฟื้นฟู ควบคุมดูแล
ทรัพยากรในปราสาทหินวัดภูจำปาสักให้คงสภาพไว้ เพื่อสามารถนำมาเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวได้
นานที่สุดหรือตลอดไป ทรัพยากรการท่องเที่ยว จำเป็นต้องได้รับการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมควบคู่ไป
ด้วย โดยป้องกันและลดสาเหตุ ที่อาจทำให้เกิดปัญหามลพิษ เจ้าของพื้นที่ และผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด
ได้แก่ ผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว สถาบันต่างๆ ในสังคม องค์กรประชาชน และประชาชนในท้องถิ่น
ต้องร่วมมือกันในการอนุรักษ์ รักษาสภาพ ไม่ทำลาย หรือสร้างความเสียหายแก่ทรัพยากรและ
สิ่งแวดล้อมในปราสาทหินวัดภูซึ่งนักท่องเที่ยวบางส่วนยังขาดความเข้าใจและจิตสำนึกในการ
ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์^{๔๘}

๓.๓. การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของ ปราสาทหินวัดภูตามแนวทางพระพุทธศาสนา

พระอาจารย์สุวัน จันทราช กล่าวว่าสื่อกลางทางการศึกษา และการเรียนรู้เกี่ยวกับ
ปราสาทหินวัดภูไม่ว่าจะเป็นอารยธรรมของขอมโบราณ และศิลปะลวดลายต่างๆ อันประทับใจของ
นักท่องเที่ยว เพื่อที่จะสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีการให้ข้อมูลวัฒนธรรม ฮีตครอง
ประเพณี วิถีชีวิต แดนนักท่องเที่ยวก่อนการท่องเที่ยว การศึกษาระหว่างการท่องเที่ยว รวมทั้งการให้
การศึกษาเพิ่มเติมในภายหลังด้วย ให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง และได้มีส่วน
ร่วมในกระบวนการเรียนรู้อื่นๆ เช่น การสื่อความหมายธรรมชาติ การฝึกอบรม การเรียนรู้จากการ
ปฏิบัติงานจริงโดยการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวพบว่ามีประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้^{๔๙}

๑) แนวทางการพัฒนาด้านบุคลิกภาพและพฤติกรรม (กายภาวนา)

พระครูธีรธรรมสิริ กล่าวว่า การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวเป็นการเรียนรู้
และการปฏิบัติเพื่อไปสู่ความพอดี หรือการมีคุณภาพของชีวิต มีความสัมพันธ์อันกลมกลืนระหว่าง
การดำเนินชีวิตของบุคคลกับสภาพแวดล้อมและมุ่งเน้นการกระทำตนให้มีความสุขด้วยตนเอง รู้เท่า

^{๔๗} สัมภาษณ์ พระอาจารย์คำแพง มะนิวง, รองหัวหน้าห้องการกิจก่า วิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก วัดสี่มุง
คุนไชยานาราม บ้านโนนสหวาง เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายสิริโล กมพะใบ, รองหัวหน้าแขวงคุ้มครองทิวทัศน์พัฒนา บ้านหนองสา เมืองจำปา
สัก แขวงจำปาสัก, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๔๙} สัมภาษณ์ พระอาจารย์สุวัน จันทราช, เจ้าคณะแขวงจำปาสัก บ้านวัดหลวง เมืองปากเซ แขวง
จำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

หันตนเอง เข้าใจตนเองมากกว่าการพึ่งพาอาศัยวัตถุ จึงเป็นแนวทางการพัฒนาชีวิตที่ยั่งยืน หลักการพัฒนาด้านตามแนวพุทธศาสตร์^{๕๐} ซึ่งสอดคล้องกับพระอาจารย์ปู่หล้า แสนผาสุก ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่าเป็นการพัฒนาทางกายเพื่อให้เกิดการเจริญงอกงามในอินทรีย์ ๕ หรือ ทวาร ๕ ได้แก่ช่องทางการติดต่อสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง การพัฒนาทางกายเป็นการส่งเสริมให้ความสัมพันธ์ทั้ง ๕ ทางเป็นไปอย่างปกติ ไม่เป็นโทษ ไม่มีพิษภัยอันตราย เช่น รู้จักสัมพันธ์ทางตา เลือกรับเอาสิ่งดีมีประโยชน์จากการเห็นทางตามาใช้ รู้จักสัมพันธ์ทางหู เลือกรับฟังสิ่งดีมีประโยชน์ ไม่รับฟังสิ่งเลวร้ายเข้ามา เป็นต้น^{๕๑}

๒) แนวทางการพัฒนาด้านวินัยและกฎระเบียบ (ศีลภาวนา)

พระอาจารย์คำแพง มณีวง ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า เป็นการพัฒนาการกระทำ ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ทางกายและวาจาจากบุคคลอื่นโดยไม่เบียดเบียนกัน ไม่กล่าวร้ายทำลายผู้อื่น ไม่กระทำการใดๆ ที่จะก่อความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น แต่จะใช้วาจาและการกระทำที่ดี ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลและเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีซึ่งกันและกันมีความประณีตประนอมในการอยู่ร่วมกัน^{๕๒} เป็นการฝึกความประพฤติของบุคคลากรให้สุจริตทางกาย ทางวาจาและการประกอบอาชีพ ดำรงตนในสังคมแบบสาธุชน เป็นคนดีของสังคม เป็นคนมีระเบียบ มีวินัย ปฏิบัติหน้าที่ตามบทสวดของสังคมสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างดีงามโดยมีความรับผิดชอบเกื้อกูลต่อสังคม ไม่สร้างปัญหาให้ตนเองและผู้อื่น^{๕๓}

๓) แนวทางการพัฒนาทางด้านจิตใจ (จิตภาวนา)

นายสุบัน กันหาพัน ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า การพัฒนาจิตใจ เพื่อให้บุคคลากรจิตมีคุณภาพดี สมรรถภาพทางจิตดี และสุขภาพจิตดี คุณภาพจิตดี คือจิตใจที่มีคุณธรรม ได้แก่ มีเมตตา กรุณา มุทิตาต่อคนทั้งมวล มีศรัทธา และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น สมรรถภาพทางจิตดี คือ การมีความพร้อมในการทำงาน ได้แก่ ขันติคือมีความอดทน สมาธิคือความมีใจตั้งมั่น อธิฐานคือมีความเด็ดเดี่ยว วิริยะคือมีความเพียร สติคือมีความระลึกเท่าทัน เป็นต้น ส่วนสุขภาพจิตดีเป็นสภาพจิตที่มีความสบายใจ อิ่มเอิบใจ แ่มชื่น เบิกบาน เกิดความสบายใจได้เสมอเมื่อดำรงชีวิตหรือทำ

^{๕๐} สัมภาษณ์ พระครูธีรธรรมสิริ, นักท่องเที่ยวชาวไทย เจ้าอาวาสวัดศรีประดู่ บ้านดู่ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี, ๑๗ มกราคม ๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระอาจารย์ปู่หล้า แสนผาสุก, เจ้าอธิการวัดไชยะพระพุทธราม (หนองสา) บ้านหนองสาเมือง จำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๒} สัมภาษณ์ พระอาจารย์คำแพง มณีวง, รองหัวหน้าห้องกรกิจก้า วิทยาลัยสงฆ์จำปาสัก วัดสิมมุนไชยานาราม บ้านโนนสะหวาง เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายอุดมสี แก้วสักสิต, หัวหน้าห้องกร มรดกโลกวัดภูจำปาสัก บ้านทางคบ เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

กิจกรรมร่วมกับผู้อื่น สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก^{๕๔} ซึ่งสอดคล้องกับนายอุ้นหล้า ผุบผาวงศ์ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า จิตศึกษา เป็นการฝึกจิต สร้างคุณภาพและสมรรถภาพทางจิตให้เข้มแข็งมั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนเองได้ดี มีสมาธิ มีจิตที่สงบ บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งที่ทำให้เศร้าหมอง อยู่ในสภาพพร้อมที่จะใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้งและตรงตามสัจธรรม^{๕๕}

๔) แนวทางการพัฒนาศักยภาพและความรู้ความสามารถ (ปัญญาภาวนา)

นายบุญล้วน เพชรอาสา ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวทางปัญญา ได้แก่การรู้เข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง รู้เท่าทันสภาวะของโลกและชีวิต ทำให้จิตใจเป็นอิสระได้จนถึงขั้นสูงสุด ส่งผลให้อยู่ในโลกได้โดยไม่ติดโลก มีอิสระที่จะเจริญเติบโตองงามต่อไป^{๕๖} ซึ่งสอดคล้องกับนายคำแสง เดดทิสัก ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า ปัญญาศึกษา คือการฝึกปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจในปัญหาอุปสรรคที่เข้ามา คือนำเอาปัญหาดังกล่าวมาเป็นบทเรียนและแก้ไข ปัญหาต่างๆ นั้นให้ดีที่สุด และรู้แจ้งตามความเป็นจริง มีจิตใจเป็นอิสระ^{๕๗}

๓.๔ สรุป

ปราสาทวัดภูตั้งอยู่บริเวณเชิงภูเขาลูกใหญ่ทางฝั่งตะวันตกของแม่น้ำโขง ทางตอนใต้ของเมืองจำปาสัก ห่างจากเมืองปากเซไปประมาณ ๔๒ กิโลเมตร ภูเขาซึ่งเป็นที่ตั้งของปราสาทวัดภูแห่งนี้ ชาวลาวยุคโบราณเรียกว่า “ภูเกล้า” สื่อความหมายถึงความเคารพประดุจยกไว้เหนือเศียรเกล้า ตัวปราสาทวัดภูหันหน้าไปทางทิศตะวันออก และวางแผนผังเป็นแนวยาวตามลักษณะของปราสาทเขมรที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เป็นภูเขา อาจเทียบเคียงได้กับปราสาทเขาพระวิหาร ที่มีแผนผังคล้ายคลึงกัน ซึ่งสอดคล้องกับนายอุดมศรี แก้วสัสดิ ได้กล่าวไว้ว่ากลุ่มปราสาทหินวัดภู ตั้งอยู่ข้างภูเขาเชื่อมโยงกับภูหง และขึ้นสู่ภูเกล้า (ภูสิงคะประระวะตะ) ที่สูงจากน้ำทะเล ๑๔๑๖ เมตร ซึ่งมีตัวปราสาทเป็นหลักเช่น วิหาร โรงจวนนันทิน โรงท้าว โรงนาง ปราสาทหินวัดภูที่เป็นมรดกโลก พื้นที่ของเมืองจำปาสักที่อยู่ในเขตรมรดกโลก ซึ่งจะรวมเอาอาคารและสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการตั้งถิ่นฐานในสมัยก่อน และพร้อมกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ โดยมีงานประเพณีประจำปีที่เรียกว่า “งานประจำปีวัดภู”

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายสุบัน กันหาพัน, หัวหน้าแขนงพิพิธพันศาสตร์ บ้านทางแบง เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายอุ้นหล้า ผุบผาวง, นักท่องเที่ยวชาวลาว บ้านโนนสหว่าง เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก, ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายบุญล้วน เพชรอาสา, ประชาชนบ้านหนองสา (รองบ้านหนองสา) บ้านหนองสา เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายคำแสง เดดทิสัก, ประชาชนบ้านหนองสา (นายบ้านหนองสา) บ้านหนองสา เมืองจำปาสัก แขวงจำปาสัก, ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๐.

นั่นเอง สำหรับงานบุญประเพณีของวัดภูเป็นเทศกาลที่โด่งดัง และดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ทั้งจากในและต่างประเทศ โดยจะอยู่ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี ซึ่งจะจัดติดต่อกัน ๓ วัน โดยประชาชนชาวลาวจากทั่วทุกแขวงจะเดินทางนำสิ่งของมาบวงสรวงบูชาตามจุดต่างๆ ในบริเวณองค์ประธาน สำหรับในวันสุดท้ายจะมีพระสงฆ์ออกมาบิณฑบาต พอตักคำจะมีพิธีเวียนเทียนไปรอบๆ ปราสาทประธาน

ปราสาทหินวัดภูในมิติทางพุทธศาสนาซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมาก คือ เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเป็นความเชื่อหลักของเจ้าของพื้นที่แทนศาสนาฮินดู ได้อาศัยโครงสร้างทางพิธีกรรม และสถาปัตยกรรมของศาสนาฮินดู แล้วปรับเปลี่ยนเป้าหมายทางพิธีกรรม แทนที่ศิวลึงค์ในปราสาทองค์ประธาน ให้เป็นพระพุทธรูปและเรียกบริเวณนี้ทั้งหมดว่า “วัดภู” รวมทั้งดำเนินงานนมัสการตัวปราสาท พระพุทธรูป และสถานที่ทั้งหมดของอาณาบริเวณ ซึ่งแม้จะเป็นพิธีกรรมนมัสการวัดภู บนฐานพิธีของพุทธศาสนา ก็ยังคงมองเห็นถึงพิธีกรรมในส่วนของความเชื่อ ประเพณี อ่อนน้อมร้องขอ ตามแบบอย่างศาสนาฮินดูไปพร้อมกันจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากสำหรับคนจำปา

สภาพของตัวปราสาทหินวัดภูสระภู ปัจจุบันแม้ว่าจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญ แต่ก็มี ความเสื่อมโทรมมาก ซึ่งมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัยดังต่อไปนี้ ๑) เกิดจากธรรมชาติ เช่น สภาพอากาศ คือน้ำฝนปริมาณมากทำให้เกิดความชื้นในตัวโบราณสถานมีผลให้แนวอิฐ หินที่เชื่อมต่อกันของตัวโบราณสถานหลุดแยกจากกัน อุณหภูมิที่มีความแตกต่างกันทำให้เกิดการขยายตัวและหดตัวของวัสดุก่อสร้างโบราณสถาน เป็นสาเหตุให้เกิดการเสื่อมสภาพ ๒) การเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์ เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเดินของแม่น้ำ การกัดเซาะตลิ่ง การหดยึดของแผ่นดิน เป็นต้น ๓) สาเหตุเกิดจากพืช โบราณสถานที่มีพืชขึ้นอยู่ ส่งผลให้เกิดรอยร้าวและความชื้นในตัวโบราณสถาน นอกจากนี้ในรอยแยกของตัวโบราณสถานที่มีความชื้นยังก่อให้เกิดจุลินทรีย์ ประเภเห็ด รา ไส้คน และตะไคร้ ทำให้โบราณสถานเสื่อมสภาพ ๔) สาเหตุเกิดจากสัตว์ โบราณสถานเกิดความเสียหายจากการกระทำของสัตว์ได้หลายทาง เช่น วัว ควาย แพะ แกะ ฯลฯ ขึ้นเหยียบย่ำบนโบราณสถาน นอกจากนี้ ยังมีแมลงหลายชนิด เช่น ปลวก มอด กัดกินวัสดุที่เป็นไม้ ๕) สาเหตุจากมนุษย์ การทำลายโบราณสถานจากการกระทำของมนุษย์เป็นสาเหตุที่สำคัญและร้ายแรงที่สุด

การพัฒนาการของปราสาทหินวัดภู โดยอิงใส่สภาพปัจจุบันก็คือการขยายตัว ทางด้านเศรษฐกิจสังคมมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ประชากรมีจำนวนมากขึ้น ทำให้สภาพของพื้นที่ดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลง มีการพัฒนาทัศนียภาพอันสวยงามเสริมสร้างทางด้านภูมิทัศน์ มีการพัฒนาพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลง มรดกทางวัฒนธรรม ร่องรอยของเมืองโบราณ กำแพงเมือง อาคาร สถาปัตยกรรม และแบบวิถีการดำรงชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในเขตนี้ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อยตามกาลเวลา ในการท่องเที่ยวปราสาทหินวัดภูแม้มีความสำคัญเพราะว่าเป็นวัดคู่ที่เก่าแก่ที่สุดในภาคใต้ของลาว และสังคมมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ประชากรนับวันจะขยายขึ้น ดังนั้น เพื่อ

ตอบสนองนโยบายของรัฐบาล และอำนาจการปกครองของแขวงจำปาสัก จึงได้อนุญาตให้บริษัทท่องเที่ยวเอกชนเข้ามาวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ทำให้รายรับ และบริการต่างๆ ในการโฆษณา ให้สากลรับรู้แต่ ปี ค. ศ. ๒๐๑๒ เป็นต้นมา ทำให้การท่องเที่ยวดีขึ้นไปตามลำดับ

ปัญหาในปราสาทหินวัดภูซึ่งได้มีการเปลี่ยนแปลงมรดกทางวัฒนธรรม ร่องรอยของเมืองโบราณ กำแพงเมือง อาคารสถาปัตยกรรม และแบบวิถีการดำรงชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวในเขตนี้ ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อยตามกาลเวลา สาเหตุดังกล่าวเกิดจากความไม่เข้าใจ และยังไม่ทันเห็นถึงคุณค่าของมรดก ทำให้บางสิ่งบางอย่างในเขตนี้กำลังจะค่อยๆ สูญหายไป ปัญหาด้านขยะมูลฝอยเป็นตัวอย่างที่สำคัญประการหนึ่ง ที่ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เมื่อมีขยะมูลฝอยจำนวนมาก แต่ชุมชนไม่สามารถเก็บขนและกำจัดขยะมูลฝอยได้อย่างหมดจดหรือจัดการขยะมูลฝอยอย่างไม่ถูกสุขลักษณะ ดังนั้น ขยะมูลฝอยจึงเป็นสาเหตุให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในปราสาทหินวัดภู เนื่องจากทางภาครัฐยังไม่มีสถานที่และวิธีการที่ถูกต้องในการแก้ไขปัญหาขยะ มีการกำจัดขยะที่สามารถรองรับการแยกขยะได้ จึงทำให้โครงการรณรงค์ให้ประชาชนคัดแยกขยะ ไม่ประสบความสำเร็จ เป็นเพียงแค่ไฟไหม้ฟางในช่วงต้นๆ แต่เมื่อประชาชนคัดแยกขยะแล้วกลับไม่มีการเก็บขยะแบบแยก เพื่อนำไปกำจัดอย่างถูกวิธี ซึ่งมีนักท่องเที่ยวและประชาชนบางคนยังไม่เข้าใจ หรือขาดความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ต้นไม้ และพืชพรรณซึ่งมีประชาชน หรือนักท่องเที่ยวบางคนไปเด็ดดอกจำปาที่อยู่แคมทางเดินขึ้นไปปราสาทหินวัดภู ซึ่งทำให้ต้นไม้ขาดความสวยงามและขาดความสมบูรณ์แบบ ดังนั้น เป็นสิ่งที่เราทุกคนต้องช่วยกันปกป้องรักษาไม่ว่าจะเป็นประชาชนหรือนักท่องเที่ยวต้องเอาใจใส่ช่วยกัน

การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของปราสาทหินวัดภูตามแนวทางพระพุทธศาสนา เป็นสื่อกลางทางการศึกษา และการเรียนรู้เกี่ยวกับปราสาทหินวัดภูไม่ว่าจะเป็นอารยธรรมของขอมโบราณ และศิลปะลวดลายต่างๆ อันประทับใจของนักท่องเที่ยว เพื่อที่จะสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมีการให้ข้อมูลวัฒนธรรม ฮีตครองประเพณี วิถีชีวิต แต่นักท่องเที่ยวก่อนการท่องเที่ยว การศึกษาระหว่างการท่องเที่ยว รวมทั้งการให้การศึกษาเพิ่มเติมในภายหลังด้วย ให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงด้วยตนเอง และได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ เช่น การสื่อความหมายธรรมชาติ การฝึกอบรม การเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในปราสาทหินวัดภูตามแนวทางพระพุทธศาสนา ในเมื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เป็นเรื่องที่กว้างใหญ่และมีแง่มุมต่างๆ ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวปราสาทหินวัดภู ในวิถีชีวิตของคนในชุมชน และในสังคมโดยรวม ซึ่งรวมถึงสังคมวัฒนธรรมและศิลปวัฒนธรรม วัฒนธรรมมิใช่เป็นนามธรรม และรูปธรรม ที่หยุดนิ่ง แต่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาโดยวัฒนธรรมมุ่งความอยู่ดีมีสุขของคน และสังคมโดยรวมวัฒนธรรม จึงต้องเชื่อมโยงระหว่างสภาพในอดีตสู่ปัจจุบัน และสู่อนาคตต้องเชื่อมโยงระหว่างคนในสังคม ซึ่งมีวัยต่างกันต้อง

เชื่อมโยงระหว่างสภาพตนเองต่อครอบครัวชุมชน สังคม และสภาพรอบโลกต้องเชื่อมโยงระหว่างความรู้ด้านต่างๆ ทั้งมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์และต้องเชื่อมโยงระหว่างคนกับธรรมชาติ วัฒนธรรมจะพัฒนางานองอาจได้ต้องอาศัยความเชื่อมโยงและความเข้าใจในความหลากหลาย ความแตกต่างและจุดร่วมของวัฒนธรรมท้องถิ่น วัฒนธรรมของชาติ และวัฒนธรรมของโลกด้วย

แนวทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แนวพุทธเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรม ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาของสังคมนั้นๆ โดยอนุรักษ์พุทธสถานต่างๆ เอาไว้มิให้สูญหาย ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้นๆ อยู่รอด และเจริญสืบต่อมาได้ ดังนั้นวัฒนธรรม คือ ผลรวมของทุกสิ่งซึ่งเป็นความเจริญงอกงามที่สังคมนั้นๆ ได้ทำไว้ หรือได้สั่งสมมาจนถึงบัดนี้วัฒนธรรม เป็นทั้งสิ่งที่ทำให้เจริญงอกงามสืบมา และเป็นเนื้อตัวของความเจริญงอกงามที่มีอยู่ ซึ่งจะเป็พื้นฐานของความเจริญงอกงามต่อไป ตลอดจนเป็นเครื่องวัดระดับความเจริญงอกงามของสังคมนั้น

แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในปราสาทหินวัดภูตามหลักพระพุทธศาสนา ปราสาทหินวัดภูได้แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวัฒนธรรมอันแสดงถึงเอกลักษณ์ของศาสนา หลายประการที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงศักดิ์ศรีของชาติ เป็นเครื่องมือ ที่ช่วยในการพัฒนาจิตใจ เศรษฐกิจ และสังคม อันจะเป็นผลให้เกิดการพัฒนา และความมั่นคง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศชาติ ฉะนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องที่ทุกคนในชาติควรได้ร่วมมือกันทำนุบำรุงรักษา ส่งเสริม และเผยแพร่ให้ดำเนินไปอย่างได้ผล และมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวอนุรักษ์ในปราสาทหินวัดภูซึ่งเป็นกรอบและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมช่วยชักนำให้คนประพฤติดี ปฏิบัติ และเครื่องมือสำหรับสร้างเสริมความสามัคคีกลมเกลียวและความเป็นปึกแผ่นในหมู่ประชาชน พร้อมทั้งจะเผชิญชีวิตร่วมกันบนผืนแผ่นดินเดียวกัน ทั้งในยามสุขและยามทุกข์จึงถือได้ว่า วัฒนธรรมเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติของสมาชิกของสังคม ซึ่งอาจจะช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว เพราะทางวัดภูได้มีการจัดอบรมคุณสมบัตินี้ให้แก่เจ้าหน้าที่ให้ยึดหลักศีลธรรมในการให้คำปรึกษา และความสะดวแก่นักท่องเที่ยว โดยยึดแนวทางการท่องเที่ยวตามหลักภาวนา ๔ ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในบทต่อไป